

Karanténykedünk: a karanténdepitől a karanténszexig – avagy hogyan tükröződnek tevékenységeink a koronavírus-járvány idején alkotott szóösszetételekben

Lénárt István - 2021. 09. 19.

Bevezetés

A koronavírus-járvány egyik legszembeötlőbb nyelvi változása a nyelvi lexikon területén érhető tetten. Egyes szavak szemantika változáson mennek át, így új jelentéssel vagy jelentésmozzanatokkal (illetve konnotációval) gazdagodnak, és/vagy új asszociációs mezőbe kerülnek (*korlátozások, karantén, élesztő, alapbetegség* stb.). Továbbá, mind a beszélt, mind az írott nyelvben, korábban nem létező vagy ritkán használt szavak és kifejezések jelennek magas előfordulási gyakorisággal (*járványgörbe, nyájimmunitás, pandémia, social distancing* stb.). A járvány ideje alatt a nyelvi leleményesség és kreatív szóalkotás példáira is figyelmesek lehetünk (*covidióta, maradjotthonka, karantényállás, köpörém* stb.).

Veszelszki, aki egy kérdőív alkalmazásával és ismerősök megkérdezésével mintegy 200, a magyar nyelvben a koronavírus-járvány alatt megjelent új szót (neologizmust) gyűjtött össze (Veszelszki 2020), a következő négy tematikus csoportba osztja az újonnan megjelenő lexémákat: 1. A vírus és fertőzés, hivatalos kezelési módok és a reakciók; 2. Home office és távoktatás; 3. Otthoni főzés és kenyérsütés; 4. Megküzdési stratégiák: művészet és hobbi, humor, online társasági programok. A szerző megállapítja, hogy az e típusú szóalkotás révén keletkező szavak jelentős része az ún. *okkaszionalizmusok* (másnéven *hapaxok*, lásd még: Handler 2012) kategóriájába tartozik, azaz valószínűleg rövid ideig tartó használat után eltűnik a nyelvből.

A magyar nyelvben – az egyéb szóalkotási módok (szórövidítés, jelentéstapadás, mozaikszó-alkotás, szövegnyitítés, népetimológia, szóferdítés, ikerítés, elvonás, szóhasadás, köznevesülés, elemszilárdulás: v.ö. Istók 2018) mellett a két leggyakoribb szóalkotási mód a szóképzés és a szóösszetétel (Forgács 2018, Istók, V. (2018). Jelen tanulmányunkban elsősorban a szóösszetételt mint szóalkotási módot vesszük górcső alá, és megvizsgáljuk, hogy a koronavírus-járvány idején milyen új – feltételezhetően sok esetben csak időleges – szóösszetétellel gazdagodott nyelvünk.

Megjegyezzük, hogy a globális COVID-19 járvány nyelvi hatásai globális szinten jelentkeznek, azonban jelen cikkünkben kizárólag a magyar nyelvben megjelent új lexémákkal foglalkozunk. Idegen nyelvi határról mégis említést fogunk tenni, ugyanis számos esetben az új szóösszetételek utótagja angol idegen szavak.

Módszertan

Tanulmányunk alapvető célkitűzése, hogy a koronavírus-járvány kapcsán a magyar nyelvben megjelenő új szavak terén módszertanilag konzisztens módon vizsgáljuk az új szóösszetételek szóképzési jellegzetességeit, tematikai megoszlásukat, valamint számszerű adatot kapjunk az újonnan keletkezett szóösszetételek mennyiségéről.

Az írott és a beszélt magyar nyelv teljes egészének vizsgálata természetesen nem lehetséges, ezért mintavételezési eljárás-ként kettős megközelítést választottunk. Az online sajtóban megjelenő, a járvánnyal kapcsolatos új szavakat korpuszlingvisztikai eszközökkel vizsgáltuk: az ún. *Timestamped JSI web corpus 2020-04 Hungarian* korpuszt elemeztük, a Sketch Engine online korpuszlingvisztikai platform segítségével (Benko et als 2014, Kigarriff et als 2014).

A *Timestamped JSI web corpus 2020–04 Hungarian* korpusz egy kb. 16,5 millió token, 13,6 millió szót, közel 800.000 mondatot és mintegy 56.000 dokumentumot tartalmazó szövegtest, amely 2020. április 1-30. közötti időszakban az alábbi online médiumokon megjelent magyar nyelvű cikkeket tartalmaz: *mszt.hu; police.hu; duol.hu; penzcentrum.hu; novekedes.hu; hirklkk.hu; atv.hu; infostart.hu; szol.hu; magyarnemzet.hu; bama.hu; szoljon.hu; napidoktor.hu; kemma.hu; 24.hu; agroforum.hu; mfor.hu; infomiskolc.hu; hvg.hu; kisalfold.hu; vaol.hu; heol.hu; nepszava.hu; ma.hu; zaol.hu; veol.hu; privatbankar.hu; femina.hu; magyarhang.hu; portfolio.hu*. A korpusz természetesen nem alkalmas a teljes magyar online média leképezésére, azonban a széleskörű gyűjtést, a nagyszámú bevitt nyelvi adatot és a kifinomult adattárolási és –rendszerezési módszertant figyelembe véve alkalmas lehet az online sajtóban megjelenő jelenségek és tendenciák elemzésére.

A Sketch Engine (Kigarriff et als. 2014) egy online korpuszlingvisztikai elemző platform, amely sokrétű és számos célra alkalmazható nyelvészeti vizsgálat elvégzését teszi lehetővé, ezek között alkalmas korpuszok szógyakorisági listáinak összeállítására, szövegkörnyezet-elemzések végzésére, kulcsszavak azonosítására, egyes lexémák komplex és összehasonlító vizsgálatára, és számos egyéb funkcióra. A Sketch Engine segítségével meghatároztuk a *Timestamped JSI web corpus 2020–04 Hungarian* korpuszban leggyakrabban előforduló lexémákat és kulcsszavakat, valamint beazonosítottuk a *karantén* szó leggyakoribb szóösszetételeit a korpuszban.

Tanulmányunk második módszertani alappilléreként az Instagram magyar nyelvű bejegyzéseinek hashtag-jeit listáztuk és elemeztük. Összegyűjtöttük a *karantén*-előtaggal rendelkező összes hashtag-et (a gyűjtés 2020. június 18-23. között zajlott, így a június 23.-i állapotot tükrözi). A hashtag-eket az Instagram keresőmotorja segítségével azonosítottuk, majd gyakorisággal (ugyanazzal a hashtag-gel rendelkező bejegyzések száma) táblázatba rendeztük, és tematikai csoportokba rendeztük azokat.

Az Instagram egy közösségi médium, amely fotóbejegyzéseket és azokhoz kapcsolódó kommentárokat és hashtag-eket (#-szimbólummal kezdődő szöveges információ) tartalmaz. Az Instagramról gyűjtött nyelvi adatok feltételezésünk szerint jól tükrözik a beszélt nyelvben megjelenő speciális, új, a koronavírussal kapcsolatos jelenségeket és nyelvi elemeket (pl. a gyűjtött összetett szavakat), valamint gyorsan követik a járvány kapcsán jelentkező nyelvi változásokat. A keresőmotorban csak kezdőszavakra (illetve betűkre) lehet keresni, ezért egy előtag vagy kezdő morféma kiválasztására volt szükség. A *karantén*- ideális előtagnak tűnt a vizsgálatra, hiszen az így alkotott szavak feltehetően egyrészt kapcsolódni fognak a járványhoz, másrészt megjelenítik a karantén idején végzett főbb tevékenységeket és tematikai góccokat.

A módszertani rész zárásaként megjegyezzük, hogy az Instagramról gyűjtött hashtag-ek esetén összetett szóként kezeltük azokat a hosszabb, és szigorú értelemben nem az összetett szavak csoportjába tartozó nyelvi egységet is, mint például: *karanténbólajándékküldés, karanténbanmagammal* vagy *karanténpancsikreálmány*.

Eredmények

A *Timestamped JSI web corpus 2020–04 Hungarian* korpusz leggyakrabban előforduló szavait és azok gyakoriságát az 1. táblázat tartalmazza. A vizsgált online sajtótermékek magyar cikkeinek leggyakrabban említett 10 szava a következő: *járvány, koronavírus, kormány, száma, koronavírus-járvány, április, ember, év, nap, helyzet*. Vastaggal jelöltük a vélhetően a COVID-19 járvánnyal kapcsolatban a top-10-be került nyelvi elemet, megjegyezve, hogy okkal feltételezhetjük, más elemek is a járvány okán felülreprezentáltak az eredmények között (*kormány, száma, helyzet*).

1. táblázat: A korpusz leggyakoribb szavai (főnév)

Szóalak	Gyakoriság
1. járvány	19,043
2. koronavírus	14,254
3. kormány	11,938
4. száma	11,409
5. koronavírus-járvány	9,679
6. április	9,642
7. ember	8,386
8. év	7,938
9. nap	7,651
10. helyzet	7,487

A módszertani fejezetben említettekkel összhangban, a kulcsszavak közül ki kívántunk választani egy olyan előtagot, amely további elemzés alapjául szolgálhat, a fentiek közül a *karantén* szóra esett a választás. (A fenti szavak áttekintésekor megállapítottuk, hogy a *karantén*- mellett a *korona*- előtag szolgáltatathatna még megfelelő alapul a kutatási céljainkhoz – ezt talán egy következő tanulmányban elemezzük majd.)

A *karantén* egy szóösszetétel elő- és utótagjaként is szolgálhat. A Sketch Engine segítségével (szemben az Instagram keresőmotorral) lehetőség van előtag keresésére is, azaz egyszerre vizsgálhatjuk a *karantén*- előtagú és a *-karantén* utótagú szavak gyakoriságát az adatbázisban. A keresés eredményeit a 2. táblázat tartalmazza: az összesen 75 db, a *karantén* elemet tartalmazó összetett szóból a legalább 5 említést elérő elemeket soroltuk fel (23 szóalak).

2. táblázat: A karantén szó leggyakoribb szóösszetételei a korpuszban

Szóalak	Gyakoriság
1. karanténközpontban	47
2. karanténintézkedések	36
3. karantén szabályok	34
4. karanténidőszak	25
5. karanténhelyzet	14
6. szobakarantén	13
karanténnaplók;	
7. házikarantén; karantén- színház	10
karanténhajóra;	
karanténklipet;	
8. karanténkoncertet;	9
karanténkenyér-sütő	
9. karanténkonyha	8
10. karanténdal	7
karanténműsorában;	
11. karanténkórházzá;	6
koronavírus-karantén	
karanténtárgyak;	
karanténkörülmények;	
12. karanténvideók;	5
karanténszínházat;	
karanténidő	

A *karantén* szó mellett a *korona* szóösszetételeit is listáztuk, ez a 3. táblázatban látható leggyakoribb 10 szóalak mind tartalmazza a *koronavírus* kifejezést, 9 esetben többszörös szóösszetételről van szó.

3. táblázat: A korona szó leggyakoribb szóösszetételei a korpuszban

Szóalak	Gyakoriság
---------	------------

1. koronavírus	15,543
2. koronavírus- járvány	9,725
3. koronavírus- fertőzés	705
4. koronavírus- fertőzöttek	476
5. koronavírus-tesztje	268
6. koronavírus-válság	165
7. koronavírus- törvény	144
8. koronavírus- világjárvány	142
9. koronavírus- helyzet	90
10. koronavírus- gyanús	88

A beszélt nyelvi szóösszetételek részletesebb, mélyebb megismerésére elvégeztük a *karantén*- előtaggal rendelkező Instagram hashtag-ek gyűjtését, listázását és tematikus rendszerezését. A *karantén*-nal kezdődő leggyakoribb Instagram hashtag-ok (*karantén*, *karanténkonyha*, *karanténkaja*, *karanténnapló*, *karanténsmink*, *karanténszülinap*, *karantén2020*, *karanténbanagyerekkel*, *karanténédzés*, *karanténután*) a 4. táblázatban láthatók.

4. táblázat: A *karantén*-nal kezdődő Instagram hashtag-ek leggyakoribb elemei (összetett szavak)

Szóalak	Gyakoriság
1. karantén	33,614
2. karanténkonyha	10,146
3. karanténkaja	1,087
4. karanténnapló	1,085
5. karanténsmink	736
6. karanténszülinap	682
7. karantén2020	562
8. karanténbanagyerekkel	466
9. karanténédzés	463
10. karanténután	451

Az alábbi 17 témába rendeztük a hashtag-ek alapján beazonosított összesen 562 db szóalakat (melyek összesen: 64,122 alkalommal jelennek meg az Instagram bejegyzésekben; az egyes témák után a szóalakok száma látható): 1. *Tevékenységek* (153); 2. *Általános* (83); 3. *Étkezés* (77); 4. *Angol nyelvű utótag* (65); 5. *Érzelmek* (32); 6. *Sport* (31); 7. *Öltözködés, smink* (25); 8. *Művészet* (18); 9. *Család, barátok* (17); 10. *Test* (15); 11. *Iskola* (12); 12. *Események* (12); 13. *Háziállatok* (7); 14. *Egyéb* (6); 15. *Diéta* (5); 16. *Szerelem* (2); 17. *Vallás* (2).

A karantén ideje alatti változatos tevékenységi listát tükrözi a 153 db utótag, ezek alapján elmondhatjuk, hogy a legjellemzőbb tevékenységek között szerepelnek a lakás karbantartásával, rendbe tételével kapcsolatos teendők (*-barkács* 4; *-dekor* 8; *-felújítás* 5), a játék és szókarozás (*-buli* 155; *-fun* 4; *-legózás* 3), a zene és kézműves tevékenységek (*-zene* 23; *-hímzés* 3; *-horgolás* 3); és magas gyakorisággal a *-napló* (1,085) és *-krónikák* (123) írása, illetve *-fotónapló* (6) készítése. Természetesen a *karanténszex* (5) sem maradhat el a tevékenységek és a megalkotott szavak közül.

A második leggyakoribb tevékenységcsoport az általános, azaz a koronavírus-járvány egészére utaló szóösszetételeket tartalmazza, ezek közt említve az alábbiakat: *-gondolatok* 61; *-osnapjaink* 20; *-ügyek* 11; *-sztori* 346. A nyelvi

leleményesség példája a *karantény* forma használata szóösszetételekben (*karantényekfbcsoport 1, karanténykenyér 1, karanténykonyha 3, karanténykedés 10*).

A beazonosított tevékenységek alapján a *karanténélet* (407) harmadik legfontosabb tennivalója az evés-ivás. Összesen 77 szóalakat rögzítettünk a sütés, főzés, evés, ivás kapcsán, többek közt az alábbiakat: *-kaja 1,087, -bor 45, -ebéd 55, -kenyér 244, -sütés 296, -süti 367, -zaba 4, -burger 12 és -szakács 7*.

Nagyszámú előfordulásuk miatt külön kategóriába rendeztük az angol utótaggal rendelkező szóösszetételeket, ezek között 65 szóalakat találtunk, többek közt az alábbiakat: *-lájf 385, -selfiechallenge 69, -outfit 30, -content 53, -kitchen 22, vagy -body 28*.

Valószínűleg a karanténhelyzet lelkiileg sokszor megterhelő jellegéből adódóan jelentős számú, összesen 32 db összetett szót találtunk az érzelmek, érzések leírására, többek közt: *-depi 2; -depresszió 1; -dilemma 2; -dili 4; -feeling 4; -hangulat 39; -hepi 3; -boldogság 13; -rosszkezd 1*.

A művészeti tevékenységek mellett a sport, az öltözködés és a testtel kapcsolatos fogalmak is külön tematikus csoportokba kerültek, a teljesség igénye nélkül a következő szóalakkal: 1./ sport (31 szóalak: *-torna 121, -sport 104, -futás 79, -jóga 79*); 2./ öltözködés és smink (25 szóalak: *-kera 279, -makeup 69, -makeupchallenge 57*; 3./ művészet (18 szóalak: *-versek 119; inspiráció 11, fesztivál 44*), valamint 4./ test (15 szóalak, *-bajusz 10, -haj 10, -köröm 311, -pocak 4, -szakáll 28*).

Az alábbi tematikus kategóriákban azonosítottunk összetett szavakat: család, barátok (*-kováspajtik 22, -nagyikám 8, -tesók 2*); iskola (*-ballagás 39, -banagyerekkel 466, -diploma 4*); események (*-húsvét 429, -lánybúcsú 1, -szülinap 682*); háziállatok (*-cica 10, -dogchallenge 28, -hatláb 13*); egyéb (*-geci 4, -tájépítőzrt 5*); diéta (*-hízás 2, -kilók 23, -végéregurulnifogunk 2*); szerelem (*-baba 4, -banisegyütt 25*); vallás (*-gyüli 2, -ifi 6*).

Következtetések

A koronavírus (COVID-19) magyarországi megjelenése jelentős – bár minden bizonnyal nagyrészt rövid távú – változást hozott nyelvhasználati szokásainkban, elsősorban a szókészlet területén. Tanulmányunkban először korpuszlingvisztikai eszközökkel vizsgáltuk a 2020 áprilisában az online sajtó nyelvhasználatában bekövetkezett változásokat, és megállapítottuk, hogy az újonnan megjelent szavak jó része a koronavírus-járványhoz kapcsolható: a korpusz tíz leggyakoribb kulcsszava kivétel nélkül a járványhoz kapcsolódott: *koronavírus, kijárási, járvány, koronavírusos, koronavírussal, fertőzöttek, karantén, járványügyi, karanténban, veszélyhelyzet*.

Az magyar nyelvű Instagram oldalak hashtag-jeinek elemzésekor pedig elsődleges célunk a beszélt nyelvben bekövetkezett gyors változás lekövetése volt – az elemzést a *karantén*- előtagú összetett szavak (illetve több esetben a szónál hosszabb, egybeírt kifejezések, frazémák) területére szűkítettük. Vizsgálatunk során 562 szóalakat, összesen 64.122 szóelőfordulást azonosítottunk és rendeztünk az alábbi 17 tematikus csoportba: 1. *Tevékenységek* (153); 2. *Általános* (83); 3. *Étkezés* (77); 4. *Angol nyelvű utótag* (65); 5. *Érzelmek* (32); 6. *Sport* (31); 7. *Öltözködés, smink* (25); 8. *Művészet* (18); 9. *Család, barátok* (17); 10. *Test* (15); 11. *Iskola* (12); 12. *Események* (12); 13. *Háziállatok* (7); 14. *Egyéb* (6); 15. *Diéta* (5); 16. *Szerelem* (2); 17. *Vallás* (2).

A kutatás alapján tisztább képet kaptunk a koronavírus-járvány idején bekövetkezett, a szókészletet érintő változásról, nagyszámú, sokszor nyelvileg leleményes szóalkotási (szóösszetétel) példát azonosítottunk be, és nem utolsósorban betekintést nyertünk a magyar nyelvhasználók vírusidőszak alatt folytatott tevékenységeibe.

Felhasznált irodalom

Benko, V. (2014). Compatible Sketch Grammars for Comparable Corpora. In Andrea Abel, Chiara Vettori, Natascia Ralli (Eds.): Proceedings of the XVI EURALEX International Congress: The User In Focus. 15–19 July 2014. Bolzano/Bozen: Eurac Research, 2014. pp. 417–430.

Forgács T. (2018). Szóalkotás és frazeológia. In: A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei IX. Szerkesztette: Forgács Tamás – Németh Miklós – Sinkovics Balázs. Szeged: SZTE Magyar Nyelvészeti Tanszék. 55–69.

Handler A. (2012). Új fogalmak, új kifejezések a magyar és a horvát nyelvben a XX. század végétől napjainkig, doktori disszertáció, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar

Istók, V. (2018). A ritkább szóalkotási módok témaköre az újgenerációs tankönyvekben és munkafüzetekben. In: A magyar mint anyanyelv, kisebbségi és idegen nyelv oktatási kérdései és oktatási segédletei: A Variológiai Kutatócsoport 8. nemzetközi tankönyvkutató szimpóziumának tanulmányai: A Variológiai Kutatócsoport 8. nemzetközi tankönyvkutató szimpóziumának tanulmányai. Lőrincz Gábor, Lőrincz Julianna, Simon Szabolcs. Komárno: Univerzita J. Selyeho, 2018, P. 221-237. ISBN 978-80-8122-278-8

Kilgarriff, A., Baisa V., Bušta J., Jakubíček M., Kovář, V., Michelfeit, J., Rychlý, P., Suchomel, V. (2014). The Sketch Engine: ten years on. *Lexicography*, 2014, 1: 7-36.

Veszelszki Á. (2020). Kórleenyomat és korleenyomat – új szavakkal kifejezve. *E-nyelvmagazin*. <http://e-nyelvmagazin.hu>. 2020.04.16.

A szerző a Sechenov Első Moszvai Állami Orvostudományi Egyetem Nyelvészeti és Interkulturális Kommunikációs Intézetének docense. E-mail: istvan.lenart@1msmu.ru

Nincs hozzászólás!

Your Email address will not be published.

Save my name, email, and website in this browser for the next time I comment.

Ez az oldal az Akismet szolgáltatást használja a spam csökkentésére. **Ismerje meg a hozzászólás adatainak feldolgozását** .

© 2022 e-nyelvmagazin.hu. All rights reserved.